

NEKOLIKO MARGINALNIH OPASKI O SELJAČKOJ BUNI 1573. GODINE

Stjepan Antoljak, Zadar

1.

Poznato je da su u Gornjoj Hrvatskoj (iznad Gvozda) sve bune seljaka, uperene protiv njihovih crkvenih i svjetovnih feudalnih gospodara od 14. stoljeća pa do 1848. godine, nastajale obično na malom teritoriju i rijetko prelazile njegove granice. Tako su upravo mali i najmanji teritoriji bili prava pozornica seljačkog rata.

Utvrdjeno je i to da i seljaci u Njemačkoj, kada se bune, žele da se s njima postupi kako to propisuje tradicija, tj. po njihovim starim običajima, statutima i pravima; oni žele zadržati svoje »slobode i davne pravice«.¹ Seljaci pak u Hrvatskom zagorju 1572/3. g. išli su još dalje od svojih njemačkih drugova-supatnika u 16. st., tj. oni su »za staru pravdu«,² ali imaju i geslo »dolje s gospodom«,³ a krajnji im je cilj bio, kako se to vidi iz sudske akate okrivljenih vođa, osnivanje neke carske ustanove⁴ u Zagrebu, koja bi ubirala sama

¹ J. Kulischer, Opća ekonomska povijest srednjega i novoga vijeka I, Zagreb 1957, 158, 159.

² To potvrđuje pismo J. J. Thurna kranjskim zemaljskim staležima od 9. 3. 1573. U njemu se kaže da su mu buntovni seljaci iz 19 dvoraca uputili pismo u kojem uz ostalo pišu da se nisu podigli protiv svoje zemaljske gospode nego traže da ih se ostavi u njihovoj staroj pravdi (Fr. Rački, Građa za poviest hrvatsko-slovenske seljačke bune god. 1573., Starine JAZU VII, Zagreb 1875, 202).

³ Tj. likvidiranje feudalaca.

⁴ Grafenauer isprva prevodi »ein Khayserliche stell« sa »carsko namesništvo« (B. Grafenauer, Stara i nova vprašanja ob hrvatsko-slovenskom kmečkem uporu 1573. *Zgodovinski časopis IX/1–4*, Ljubljana 1955, 184), a onda, 13 godina kasnije, sa »seljačko carsko namesništvo« (Enciklopedija Jugoslavije 7, Zagreb 1968, 179). Bromlej je pak preveo »Kaysserliche Stell(e)« s »mesto«, »dolžnost«, a i »tron, t. j. prestol«, tvrdeći da se riječ »Stell(e)« ne pojavljuje uopće u značenju »namestništvo« (J. V. Bromlej, Krestjanskoe vosstanie 1573. g. v Horvati, *Institut Slavjanovedenie A SSSR, Moskva* 1959, 248; Gl. i J. Adamček, Seljačka buna 1573, Zagreb 1968, 114). Međutim, B. Grafenauer pobija Bromleja poradi značenja ove riječi i ostaje pri izrazu »carsko namesništvo«, a ujedno odbacuje i izraz prijevoda »vlada« (Kmečki upori na Slovenskom, Ljubljana 1962, 222). Za isti izraz »carsko namesništvo« opredjeljuje se i J. Šidak (Enciklopedija Jugoslavije 7, 180), dok se J. Adamček zadovoljava izrazima »carska oblast« ili »seljačka vlada« (J. Adamček, Seljačka

poreze i daće i brinula se za osiguranje granica Hrvatske.⁵ Samo, pitanje je da li su oni uistinu tako mislili i smatrali da mogu te svoje nakane ostvariti, kako je izjavio na preslušanju samo jedan od kapetana buntovnih seljaka, ili ne.

Jasno je da je ustanicima Zagreb⁶ bio bliži — iako se prema njemu nije kretao nijedan njihov odred⁷ — nego Varaždin, koji je bio sjedište zapovjednika Slavonske vojne krajine. Ta zapravo se u neposrednoj blizini grada Zagreba i odvijala ova buna,⁸ koju u svim njenim detaljima naša historiografija sve do danas nije dovoljno ili nikako istražila, pa čak ni upozorila na neke njene bitne činjenice, sudbonosne za sam razvoj ovoga seljačkog rata.

Tako su Tahyjevi protivnici, hrvatski feudalci Uršula Meknitzer, udovica Andrije Henning-Teuffenbacha i Stjepko Gregorjanec, koji je prema seljacima vodio dvoličnu igru,⁹ isprovocirali i odredili, izgleda, čak i dan, kada je ova buna trebala početi. Vođe i organizatori bune bili su imućniji seljaci, među koje je spadao i Gubec, — kako je to dobro uočio Josip Adamček, njezin danas najbolji poznavalac. Dakle ne kmetovi,¹⁰ koji su prije ove bune jednostavno bili oruđe u rukama svojih feudalaca, međusobno zavađenih radi posjeda. U ovom seljačkom ratu ne nailazimo kod ustanika na neki osjećaj državno-političke i nacionalne pripadnosti i svijesti.¹¹ Ali zato postoji jak socijalni osjećaj i upravo sukobi i borbe feudalne gospode oko susjedgradsko-stubičkog vlastelinstva izvršili su dosta jak utjecaj na klasnu borbu seljaka — kako je to potcrtao Adamček.¹²

2.

Nadalje, na osnovi tzv. sesionalnog regesta donjostubičkog posjeda iz 1564. godime vidljivo je da mnoga prezimena tamošnjih seljaka ne označavaju starosjedioce nego tokom vremena ovamo doseljene stanovnike. Tako su npr. prez-

buna 1573, 118; Isti, u predavanju održanom u Donjoj Stubici 28. 1. 1973). Inače, Vl. Mažuranić tumači prijevod riječi »priest« s »prestol, kralj. stol, stolac« a »oblast« mu je »auctoritas, potestas, dominium, jus, jura et privilegia, vlast, pravo, pravica, ovlaštenje, posjed i vlasništvo, njem. Behörde« (Vl. Mažuranić, Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik, Zagreb 1908—1922, 1125, 777).

⁵ S. Antoljak, *Bune pučana i seljaka u Hrvatskoj*, MH, Zagreb 1956, 137, 138.

⁶ Adamček (*Seljačka buna*, 127) smatra da su seljaci namjeravali poći u Zagreb.

⁷ J. Adamček je naveo u svome predavanju, održanom 28. 1. 1973. u Donjoj Stubici, da je zajednički napad na Zagreb bio glavni cilj ustanika (S. A.) i da su vjerojatno (S. A.) ustanici trebali napredovati prema Zagrebu.

⁸ I dok M. Durman piše da je sama buna izbila u četvrtak 29. siječnja 1573. (Hrvatska seljačka buna 1573, Zagreb 1936, 95), a B. Grafenauer kaže da je ova seljačka buna započela 28. 1. 1573. (Enciklopedija Jugoslavije 7, 179), dотле J. Adamček tvrdi da je buknula u noći 27/28. 1. 1573. (*Seljačka buna 1573*, 127), tj. 28. 1. (Predavanje, održano u Donjoj Stubici 28. 1. 1973). Prema tome, ona bi trajala samo 12 dana, dok je Ilindenski ustanak trajao 2 dana manje, tj. od 2. do 12. 8. 1903. godine.

⁹ I dok M. Durman piše da je sama buna izbila u četvrtak 29. siječnja 1573.

¹⁰ Gl. J. Adamček, *Prilozi povijesti seljačke bune 1573*, *Radovi Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 6, Zagreb 1968, 93, 95. Po Adamčeku stihjski ulaze goleme mase seljaka u tu bunu (Predavanje u Donjoj Stubici).

¹¹ F. Čulinović piše da taj ustanak »nije bio ni nacionalnog, a ni vjerskog, već izrazito klasnog karaktera, a po svojoj revolucionarnosti zauzima prvo mjesto među svim socijalnim pokretima u feudalnom periodu Hrvatske« (*Seljačke bune u Hrvatskoj, Naučna knjižnica Seljačke sloge*, Zagreb 1951, 71).

¹² Adamček, *Prilozi povijesti seljačke bune 1573*, 93.

mena: Jagodić, Kranjec, Kranica, Hrelja, Banić, Đurđević, Ribarić, Apostal (Apostol), Dimitrović, Junak »de Loka«, Znika, Diak, Karlović, Lacko. Gotovo sva ta prezimena ponavljaju se i u regestu gornice toga istog donjostubičkoga posjeda od 1567. godine. No njima se pridružuju i nova prezimena: Faber, Snasić, Hvalica, Boruzan, Hvalić, Gužić, Ivanić, Presbiter, Vasić, Matias, Gerk, Otrok, Seger, Kozmat, Kusić¹³ itd. Još šarenija je situacija s prezimenima kmetova na alodijalnim posjedima susjedgradsko-stubičkog vlastelinstva 1574. godine, tj. onoga njegova dijela, koji je pripadao obitelji Henning.

Navodimo iz tog popisa samo nekoliko karakterističnih prezimena: Vlahović, Kupinić, Katić, Hergović ili Marušić, Slovenec (Zlowenecz) ili »Battyā«, Zrinjanin, Debegović, Vlah, Krišanić, Biskup, Pušić, Marenić, Marinić, Milačić, Kotermanić, Myndzentyh,¹⁴ Bušanić, Oršić, Glagolia, Sušić¹⁵ itd. Naravno, uz ova se prezimena pojavljuju i ona stara, npr. Jagodić, Kranjec, Vasić (Wassych), Ribarić, Apostol, Dimitrović, Znika, Hvalić¹⁶ itd.

I u popisu gornice istog vlastelinstva (1574. g.), također dijela koji je pripadao obitelji Henning, redaju se prezimena: Kranjec, Kozmat, Jagodić, Hvalić, Ivanić, Dimitrović, Đurković, Čermak ili Glebak, Jakčić, Mernković, Đurđević, Božić, Seger, Znika, Duyak, Vokičević-Javorić, Katić, Kupinić, Horvatinović, Zaplata, Pribislavić, Senković, Grubić, Zmoljan, Slovenec, Golubić, Slovenec ili »Battyā«, Jurković ili Kragulj, Kuzić ili Kuriak, Vlah, Ćuković, Križanić, Kopitar¹⁷ itd. Samo čitanje ovih popisa iz 1564., 1567. i 1574. godine nameće pitanje: odakle su sve ove obitelji došle i naselile se u ovaj mali zagorski predjel i kada se to doseljenje izvršilo.

Prijeko bi potrebno bilo svako od navedenih imena i prezimena s velikom strpljivošću potražiti u svim popisima i onda stvoriti aproksimativni zaključak: koliko je ovih kmetova nestalo u buni, zaključujući, naravno, po tome što se neki od njih ne navode više 1574. g. ili pak stoje da im je zemlja opustošena. Možda bi se tada došlo do spoznaje, odnosno određenijeg zaključka koliko je upravo poginulo i stradalo seljaka, i da li su točni podaci koje navode neki izvori. Nije na odmet proučiti uz sva ta prezimena i nadimke, jer i oni puno toga kazuju.

3.

Treba ovdje naglasiti da su buntovni seljaci imali svoje uhode,¹⁸ koji su ih obavještavali o kretanju vojske,¹⁹ ali isto tako su i vlastodršci među njima

¹³ J. Adamček, Građa o susjedgradsko-stubičkom vlastelinstvu 1563—1574, *Arhivski vjesnik* VII—VIII/7—8, Zagreb 1964—1965, 32, 33, 37, 38, 41, 42, 44, 47, 49, 51, 52, 54, 58, 65, 78, 80, 83, 85, 87, 88, 91—105; Usporedi i I. Bojničić, Preslušavanje svjedoka protiv susjedgradskomu silniku Franji Tahiju godine 1567, *Vjesnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskoga arkiva* XII/1 i 2, Zagreb 1910, 17—47.

¹⁴ Čak se u Zagrebu navodi kao kanonik Stjepan Mindenzentyh, koji je Tahiju činio razne usluge (Adamček, Prilozi, 86, 87).

¹⁵ Adamček, Građa, 7—8, 107—109, 111—116, 117, 118—121, 140.

¹⁶ Adamček, n. dj., 7—8, 129—135.

¹⁷ Isti, n. dj., 7—8, 141—156.

¹⁸ Riječ »uhoda« se u nas javlja tek u 16. st. (Vl. Mažuranić, n. dj., 1493, 1494).

¹⁹ Takav je bio npr. Ivan Svrač, kojega su Pasanac, Gregorić i Gubec poslali da procijeni stanje vojske pod vodstvom grofa Zrinskoga (Rački, n. dj., VII, 273, 274).

imali svoje špijke,²⁰ koji su im dostavljali sve podatke o širenju bune, o seljačkim vođama itd.

Ovu bunu suvremeni izvori na latinskom jeziku lokaliziraju i zovu »rebello colonorum Zomsedvariensium«, »bellum rusticorum«, »insurrectio rusticorum in Sclavonia« ili »tumultum rusticorum«, dok je njemački nazivaju »Empörung«, »Empörung und Rebellion«, »Pauerer Khrieg« ili »Tumult«. Inače su sami buntovnici po izvještaju uskočkog kapetana Thurna ovaj svoj rat nazivali »cruziati oder Khraiz khrieg«,²¹ tj. križarski rat.²² Svi ovi izrazi svjedoče da je to bila zaista velika seljačka buna ili seljački rat, koji su započeli »Zomzedwarienses«, tj. Susedgradci, kako to piše Ivan Liszthy ostrogonskom nadbiskupu Antunu Vrančiću (28. 2. 1573) dodavši da taj rat tada osim njih nitko od seljaka u Slavoniji nije počeo.²³ Ali točno je da su im se pridružili seljaci Štajerske i Kranjske.²⁴

Po jednome pak izvještaju podigli su se ugarski, slovenski i hrvatski seljaci, te odlučili udariti na Kranjsku, Slovensku Štajersku i Korušku. Čak je oko 5 000 buntovnih seljaka u Jastrebarskom i Okiću zaključilo da Uskoke, koji su isli protiv njih, pridobiju milom ili silom na konfederaciju ili savez.²⁵ Ali zato prema izjavi Ilije Gregorića buntovni zagorski seljaci nisu sklopili nikakav sporazum ili zavjeru s Hrvatima u tom kraju nego su čak mnogo puta od njih krili stvari.²⁶ Isto tako je bio odlučan pri preslušanju i Mihael Gušetić, koji je na pitanje: kakav su sporazum imali s hrvatskim seljacima i koje od njih poznaje, odlučno odgovorio da Hrvati s njima nisu imali nikakav sporazum. Na trećem pak preslušanju Gregorić je ipak priznao da je jedan Hrvat bio član njihovog vijeća, ali zato je porekao da je ijedan plemić bio u njegovim odredima.²⁷

Pored ovoga svakako je važno znati koliko je seljačka vojska u Hrvatskom zagorju imala seljaka-buntovnika. Pokušao je to riješiti B. Grafenauer iznoseći pojedine podatke o tome iz izvora, a zatim i one zapisane u nekih povjesničara, tumačеći ujedno kako su ih oni iskoristili i do kojih su brojki došli. On sam

²⁰ Na i. mj.

²¹ Rački, n. dj., VII, 166, 177, 249, 276, 311, 178, 181, 239, 244, 209.

²² J. Hartinger za ovu »vijest Vuka Thurna na staleže Kranjske, da su seljaci zvali svoj rat križarski i da su sebi iz plemićima preotetog ruha rezali križeve i prikapčali ih sebi na odjeću« drži »bit će da je izmišljena« (Starine VII, 209; Hrvatsko-slovenska seljačka buna godine 1573. Osijek 1911, 137, bilj. 48).

²³ F. Čulinović piše da je »taj pokret prešao granice Hrvatske i zahvatio ne samo seljaštvo susjednih kranjsko-štajerskih strana, nego i nešto tamоnјega gradskog stanovništva (Krško, Radeč i dr.)« (n. dj., 71). N. Klaić s B. Grafenauero m prikazuje ovu bunu tako da se može zaključiti da ona izbjiga i u Hrvatskom zagorju i u Sloveniji gotovo u isti mah (Historija naroda Jugoslavije II, Zagreb 1959, 449, 453, 454).

²⁴ Rački, n. dj., VII, 278.

²⁵ Rački, n. dj., VII, 176 (4. II. 1573), 200 (9. II. 1573).

²⁶ Ovaj je pasus F. Šišić prokomentirao tako da je napisao: »Na zajednicu s Hrvatima preko Kupe nijesu m'slili, kako su to izrijekom izjavili Ilija Gregorić (Starine VII, 291)... i Mihajlo Gušetić (Starine VII, 300)...« (F. Šišić, Seljačka buna od 1573., Jugoslavenska Njiva god. VII, knj. I, Zagreb 1923, bilj. 12). Međutim, J. Šidak je protumačio u prijevodu »S Hrvatima u ovoj zemlji« da to znači »Tj. u austrijskim zemljama« (Historijska čitanka za hrvatsku povijest, Zagreb 1952, 121 i bilj. 4).

²⁷ Rački, n. dj., VII, 291, 299, 300, 305.

misli da je bilo oko 12 000²⁸ seljaka-boraca na glavnem području otpora, a da ih je palo oko 4 000.²⁹ To su dakle upravo one brojke, koje nalazimo u arhivskim spisima, a objelodanio ih je F. Rački. Tako papinski nuncij u Beču Delfino 11. 2. 1573. javlja da se podiglo 10 000—12 000 seljaka, a Maksimilijan II piše Antunu Vrančiću 27. 2. iste godine da ih je palo, kako mu je rečeno, oko 4 000.³⁰ J. Hartinger pak drži da ih je bilo oko 16 000, a mrtvih 4 000,³¹ što je u pogledu broja mrtvih na osnovi onoga carevog pisma od 27. 2. iznio i R. Horvat.³² Šišić čak govori o 20 000 sakupljenih ljudi oko Suseda, Brdovca i Stubice,³³ u čemu u potpunosti slijedi Ivana Kukuljevića Sakcinskoga.³⁴ U najnovije pak vrijeme J. Adamček³⁵ smatra da je prema izvorima i procjenama u buni sudjelovalo 12 000—16 000 ustanika, a u bitkama poginulo 4 000—5 000 seljaka.

To je samo nekoliko primjera iz kojih se može zaključiti kako su mišljenja o broju ustanika i broju poginulih vrlo relativna³⁶ u naših povjesničara. Stoga će trebati ponovno kritički i detaljno provjeriti suvremene spise koji govore o broju i pobunjeničke i kraljevske vojske, i tek onda o tome dati nešto vjerojatnije brojčane podatke.

Isto bi tako trebalo dublje i točnije ispitati što znače među buntovnim seljacima »braća«³⁷ i »bratstvo«³⁸ koje su propagirali. B. Grafenauer je u svome već navedenom kritičkom osvrtu iznio samo da su seljaci organizirali kmetsku »zvezdu« ki so jo najbrže imenovali 'bratstvo'.³⁹ Inače riječ »Bruederschaft«⁴⁰ susrećemo prvi put u spisima koje je Rački objelodanio 3. 2. 1573. Tako i u spisu od 4. 2. Hans Geldrich iznosi kako su seljaci predobivali pojedince

²⁸ Na tom broju, tj. »na okrog 12.000 upornikov v glavnem področju upora«, što ga je izračunao još 1955, ostaje B. Grafenauer i 1962. (Kmečki upori, 252) i 1963. godine (I sti, Seljačka buna 1573. god. u Hrvatskoj. Povodom knjige J. V. Bromleja, Jugoslavenski istorijski časopis 2, Beograd 1963, 87), pobijajući Bromlejev brojčani podatak o 14 000—15 000 ustanika (J. V. Bromlej, n. dj., 291).

²⁹ Grafenauer, Stara i nova vprašanja, Zgodovinski časopis IX/1—4, 185, 186.

³⁰ Rački, n. dj., VII, 212, 276.

³¹ Hartinger, n. dj., 136, 169.

³² R. Horvat, Seljačka buna god. 1573, Nada III, Sarajevo 1897, 152.

³³ Šišić, n. dj., Jug. Njiva god. VII, knj. I, 238.

³⁴ I. Kukuljević Sakcinski, Događaji Medvedgrada, Arkiv za povjestnicu jugoslavensku III, Zagreb 1854, 66.

³⁵ Seljačka buna 1573, 157.

³⁶ Još je 1936. M. Durman (o. c., 146) pisao: »Nesumnjivo je teško ustanoviti i približno točan broj učesnika, ali je sigurno taj broj bio daleko skromniji (S. A.) nego što su to gospoda u svom pretjeranom strahu vidila...«.

³⁷ Braća se nazivaju oni koji pripadaju kakvom uređenom društvu, općini (RjA, Zagreb 1880—2, 577), narodu, plemenu, bratstvu, kraju (Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika II, Beograd 1962, 110).

³⁸ Bratstvo sačinjavaju oni koji žive u jednoj općini (RjA I, 608); znači i bliskost među pripadnicima jednog istog plemena, naroda, osjećanje koje iz te veze proizlazi (Rečnik II, 122).

³⁹ Grafenauer, Stara i nova vprašanja, 179, 183.

⁴⁰ Grafenauer je dobro primijetio da se iz spisa od 19. 2. 1573. (Rački, n. dj., VII, 258) vidi da izraz »ihre bruederschaft« znači »rebellische Verbindtnuss« (Stara i nova vprašanja, 183), te je čak u svojoj knjizi Kmečki upori (455, bilj. 82, 217) napose naglasio da je kod Račkoga (str. 258) najvažnije mjesto tumačenja izraza »bratstvo«.

i stanovnike dvoraca, trgova ili gradova, koji su im se morali predati uz izjavu da će im biti braća (Bruder)⁴¹ i da će ih podržavati.⁴²

Interesantan je još jedan podatak o ovoj buni. Naime, ban Đuro Drašković odgovara caru Maksimilijanu II 14. 4. 1573. na njegovo pismo da je laž da su susjedgradski seljaci utvrdili crkvu sv. Katarine bedemima, te da, dapače, nema nikakvih nemira i svagdje se mirno živi.⁴³ To znači da je ovaj prelat odlučno odbio i samu pomisao da bi seljaci, koji su nedavno sudjelovali u buni, mogli dirati u ovu crkvu. Ta on je dobro znao da su neki svećenici — i to pripadnici nižeg klera — pomagali istupe seljaka u buni,⁴⁴ čijeg su vođu neki slavonski plemići ipak smatrali i nazivali »bezbožnikom«.⁴⁵

Ovo su samo opaske o nekim pitanjima o seljačkoj buni, u kojoj svakako dominira ličnost Gupca nazvanog beg. Njega prvi put susrećemo u izvorima u pismu Đure Draškovića caru Maksimilijanu II 11. 2. 1573. godine. Tu se kaže da je uhvaćen »Gubecz« nazvan Beg⁴⁶ nedavno imenovan za kralja, a u pismu nadvojvodi Karlu s istim ovim datumom piše taj isti crkveni prelat da je »Gubez« nazvan Beg bio imenovan za kralja. Stoga je predložio caru da je pripravan, ako se on s tim slaže, Gupca okruniti usijanom željeznom krunom kao primjer drugima. Stjepko Gregorijanec je pak javio kapetanu J. J. Thurnu da se trebalo u »prošlu nedelju«⁴⁷ okruniti u Zagrebu usijanom željeznom krunom bivšeg seljačkog cara i kralja (S. A.). Kada je Thurn o ovom pismu izvještavao kranjske staleže, bio je 16. 2. 1573,⁴⁸ tj. ponedjeljak.⁴⁹ To bi značilo da je Gregorijanec pisao Thurnu 16. a ovaj odmah istog dana o tome obavijestio kranjske staleže.

Kada je pak prvi put bio preslušan Ilija Gregorić, izjavio je da seljaci nisu nikoga između sebe izabrali za kralja. Ali je zato na drugom preslušanju na izravno pitanje sudaca — tko je »Gubes Beg«, kojega su sami za kralja izabrali, odgovorio: ovaj »Gubas Beg« je iz Stubice i također podanik Franje Tahiya. Tvrđio je, međutim, da ga nisu htjeli izabrati za kralja, priznavši da su on, »Gubas Beg«, Mogaić i Pasanec bili glavni vode i podstrekači svega. Na trećem pak preslušavanju Gregorić je opet imenovao vode bune, među njima i »Gubes Beg«-a, izjavljujući da su njega Iliju s nepravom smatrali glavnim vodom i optužujući »Gubes«-a, Pasanca i Fistića da su ga prisili da im se priključi. O »Gubacz«-u se ispitivalo i zarobljenog Matiju Fistića,⁵⁰ koji je svakako dobro poznavao Gupca. I on ga zove »Gubacz«, te za njega i Pasanca kaže da su bili u Stubici (S. A.), i da su prvi započeli bunu. Nakon oštrog preslušavanja i Ivan Svrač je izjavio da je uz Pasanca i Gregorića »Gubacz«

⁴¹ Grafenauer citirajući Račkoga (str. 283) nije razumio tekst, jer tu se ne govori o bratstvu već o pravom bratu Jakova Fistića (*Stara i nova vprašanja*, 179).

⁴² Rački, n. dj., VII, 171, 176.

⁴³ Rački, n. dj., VII, 293.

⁴⁴ Adamček, Prilozi, 85.

⁴⁵ J. Adamček, Novi dokumenti o ugušivanju seljačke bune 1573, *Arhivski vjesnik* X, Zagreb 1967, 82.

⁴⁶ Drašković dobro zna što je Beg. To dokazuje kada 15. 2. 1573. iz Zagreba piše za »Begum Bosnensem« i o »novus Begus« (Rački, n. dj., VII, 237).

⁴⁷ Durman prevodi to sa »ove nedelje« (o. c., 120).

⁴⁸ Rački, n. dj., VII, 212, 213, 245, 244.

⁴⁹ Grafenauer, *Stara i nova vprašanja*, 184; O. Grotewold, *Taschenbuch der Zeitrechnung des deutschen Mittelalters und der Neuzeit*, Hannover 1941, 138.

⁵⁰ Rački, n. dj., VII, 291, 293, 295, 301, 302, 247.

bio glavni vođa seljaka.⁵¹ Ali zato je Mihael Gušetić, o kojemu Adamček piše da je bio Tahyjev vazal i sitni plemić koji je aktivno sudjelovao u seljačkoj buni,⁵² na pitanje suda — tko je »Gubes Beg«, kojeg su proglašili kraljem, odgovorio da je »Gubas Beg« bio vrhovni vođa i da je on čuo da će ga proglašiti kraljem. Ali to se nije ostvarilo.⁵³

I na kraju ovih izvora iz 1573. godine saznajemo da su i predstavnici plemića varaždinske županije, kad su podnosi svoju predstavku caru Maksimilijanu II., u njoj napadali bezbožnoga iz zločinačke pobude izabranoga kralja »Ghwebez«-a.⁵⁴

To je zasada sve što iz suvremenih izvora znamo o Gupcu i njegovu proglašenju za kralja.

Međutim, Nikola Isthvanffy (1538—1615) ga prvi naziva imenom Matija »Gubecius«, i kaže da su seljaci smatrali da se među njima ističe pameću i hrabrošću te da je neumjerena i neumoljiva jezika u raspaljivanju mržnje prema plemstvu, pa su se drzovitom smjelošću usudili da mu dadu naslov kralja.⁵⁵ Zatim navodi, kako su ga uhvatili njegovi protivnici i tako je »Gubecius« »zlokobni vođa zločinom okaljane vojske i — kako su ga sami nazivali kralj ...«, živ uhvaćen i odveden u Zagreb gdje je najprije surovo mučen usijanim klještima, zatim ovjenčan usijanom željeznom krunom, te konačno poput razbojnika rastrgan na 4 dijela ispaštajući tako za zločin i prisvojenje kraljevskog imena, dodaje Isthvanffy.

J. W. Valvasor (1641—1693)⁵⁶ uopće ne imenuje Gupca kao Isthvanffy nego samo kaže kako je 14. 2. (S. A.) najugledniji među pobunjenim seljacima, kojega su oni između sebe uzeli za c a r a (S. A.), uhvaćen i odveden u Zagreb. Tu su ga usijanom krunom kao carskim simbolom, okrunili.⁵⁷

Interesantno je da i Gupčev suvremenik Ivan Delfino, papinski nuncij u Beču, zna za dvojicu vođa pobunjenih seljaka.⁵⁸ Jedan je, prema njegovu navođenju, »Schiavone« (Slaven), nazvan »Prebech« (tj. Gregorić / S. A.), a drugi je »Crovato« (Hrvat), osoba maloga iskustva.⁵⁹

Među našim povjesničarima 19. stoljeća I. Kukuljević Sakcinski prvi piše da su pobunjeni seljaci, nakon što su zauzeli Stubicu, održali sabor i izabrali »za svoga kralja Matiju Gupca, o kom se propovieda da je bio špan Kristova Oršića u gradu Bistri, a inače veoma obljubljen od seljakah. Izabran za kralja seljačkog, zauze Gubec grad stubički, te postavi tu svoju stolicu. Prije svega pobrinuo se Gubec da privrženike umnoži i još bolje za se ih pridobi, stoga podieli im svakojake pravice, proglašivši ih za nezavisne od vlastelinah i slo-

⁵¹ Rački, n. dj., VII, 266, 267, 273, 274.

⁵² Adamček, Prilozi, 92.

⁵³ Rački, n. dj., VII, 298, 300.

⁵⁴ Adamček, Novi dokumenti, 82.

⁵⁵ Šidak je naveo da ovaj »podatak ne odgovara istini; Gubec se nazivao begom (usp. sprijeda pismo biskupa Jurja Draškovića kralju)« (Historijska čitanka, 124, bilj. 1). No iz ovog Šidakovog pobijanja i tvrđenja ipak se ne može utvrditi da li se Gubec sam nazivao begom ili su ga tako zvali drugi.

⁵⁶ Crain. topograph. historische Beschreibung. Buch XV, Theil IV, 484—5 (Rački, n. dj., VII, 219).

⁵⁷ Rački, n. dj., VII, 216—219.

⁵⁸ Delfino navodi da je Franjo Tahy »un signore Ungaro«, koji je imao nekoliko dvoraca »in Croazia, sotto l'arciduca Carlo« (Rački, n. dj., VII, 221).

⁵⁹ Rački, n. dj., VII, 221.

bodne od plaćanja svakojakog danka, te od davanja desetine, devetine itd. Podieliv im zajedno jednakost i slobodu, obeća da će razdieliti jednakozemlje i imutak⁶⁰. Nešto zatim Kukuljević — i opet bez potvrde u izvorima — piše kako se znalo »da su seljaci Matiju Gubca izvikali za svoga kralja, s tog htjede sud, da taj još nevjenčani kralj, prije smrti krunom vjenčan bude...«⁶¹ itd. S. Ljubić također priča, kako su »buntovnici« osvojili Donju Stubicu »i tu u skupščini proglašene Matiju Gubca svojim kraljem. Matija pridobi Stubicu, i u njoj si priredi kraljevsku stolicu. Podieliv seljakom svakojake slobode...«⁶² itd.

Inače, u suvremenim izvorima druge polovine 16. st. ovome seljačkom »kralju« ili »caru« daje se samo prezime »Gubec«, »Gubez«, »Gubes«, »Gubas«, »Gubacz« i čak »Ghwbez«, a u 17. st. čak »Gubecius«. Prvi put se piše »Gubec nazvan »Beg«, a onda i »Gubes Beg« ili »Gubes Beg«. Samo prezime »Gubac« pojavljuje se u kajkavskom narječju od 15. st. i kao »Gubec«.⁶³ Naziv pak »Beg« dolazi od turske istoimene riječi i znači »gospodin«. U 15. st. pojavljuje se iza imena, npr. Hamza beg..., Skenderbeg..., a u narodnim pjesmama nailazimo na: Milan-beg, Dragutin-beg. Inače, u 19. st. u Dubrovniku se naziv beg daje čovjeku kojem se želi izraziti posebno poštovanje, a u Hrvatskoj mladoženju nazivaju begom. U 18. st. dolazi još u upotrebu kao nadimak, umjesto prezimena npr. Miho Beg, Rako Beg.⁶⁴

Inače Šišić prepostavlja da je Matija Gubec dobio nadimak »beg«⁶⁴ od »svog seljana i drugova već prije ustanka«, ne navodeći razlog zbog kojega bi ga baš oni tako nazivali. No Šišić je također bez obrazloženja promjenio i uobičajeni oblik Gubec u Gobec — koji je po njegovu mišljenju bio pravilniji. Na ovo Šišićovo preimačivanje upozorio je J. Šidak i iznio ujedno da je činjenica »naprotiv, da se u sačuvanoj gradi, gdje se nesumnjivo spominje voda bune, upotrebljava najčešće oblik Gubacz, a poneki put Gubas, Gubacius, Gubecz i Gubes, dakle uvijek s početnim slogom Gu, a ne Go-«.⁶⁵ Naše je mišljenje da je Šišić smatrao pravilnjim oblik »Gobec« oslanjajući se po svoj prilici na onaj netočni podatak Račkoga koji govori o imenu i prezimenu ovoga seljačkog vođe.⁶⁶

Inače iz suvremenih izvještaja vidimo da je biskup i ban Drašković prvi donio vijest da je vođa bune »Gubecz« nazvan »Beg«. Takvu titulu su mu dali pri preslušavanju buntovnih seljačkih prvaka i suci u Beču. Na preslušanju ga je i Gregorić također u dva navrata nazvao »Gubas Beg« ili »Gubes Beg«, a isto tako i Mihael Gušetić, kojemu su suci naveli ovo prezime i nadimak. Međutim, kada je uskočki kapetan Thurn ispitivao Matiju Fistrića u Kostanjevici (Landstrass), on je vrhovnog seljačkog vođu nazivao samo »Gubacs« pa

⁶⁰ Kukuljević Sakcinski, n. dj., 66, 70.

⁶¹ S. Ljubić, Ogleđalo književne poviesti jugoslavjanske na podučavanje mlađeži II, Rijeka 1869, 157.

⁶² RjA III (1887—1891), 485.

⁶³ RjA I, 224. U »Rečniku srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika« (I, Beograd 1959, 366) stoje uz ove nazive, koje ima i RjA (I, 224) i izrazi: gospodar, te živjeti kao mali beg, a beg znači i klip kukuruza sa zatvorenocrvenim zrnima.

⁶⁴ Šišić, Seljačka buna, 238.

⁶⁵ J. Šidak, Prof. Ferdo Čulinović, Seljačke bune u Hrvatskoj, *Historijski zbornik* V/1—2, Zagreb 1952, 126; Enciklopedija Jugoslavije 3, Zagreb 1958, 633: J. Šidak, Matija Gubec.

⁶⁶ Gl. Rački, n. dj., VII, 295, bilj. 1.

ga je i Fistrić u svome odgovoru isto tako imenovao, bez dodatka »Beg«. Isto je učinio i drugi preslušani Ivan Svrač.

Prema tome su uistinu hrvatski veliki feudalci i austrijske državne sudske vlasti u Beču davali Gupcu nadimak »beg«, i prema njihovim uputama upotrebljavali su ga u svojim odgovorima i neki seljački vođe, ali vjerojatno su ga i neki seljaci poznivali pod ovim nadimkom — za razliku od drugih njegovih brojnih prezimenjaka. Jednom riječju — nadimkom »beg« Gubec se svakako isticao među svojom subraćom-seljacima.

Da je Gubec živio u Stubici — potvrdili su na preslušavanju izričito, a da im se nije sugeriralo, i Gregorić i Fistrić, pa ne treba u to sumnjati.

Ostaje samo pitanje: da li je on uistinu bio proglašen za seljačkoga kralja?

Kad usporedimo podatke iz izvora, možemo zaključiti slijedeće: jedino hrvatski ban Drašković u pismu Maksimilijanu II (i nadvojvodi Karlu) javlja da je Gubec beg n e d a v n o (S. A.) imenovan za kralja. Hrvatski feudalac Stjepko Gregorjanec naziva ga u vrijeme, kad je Gubec već zatvoren u Zagrebu, ne navodeći, doduše, imena — bivšim seljačkim c a r e m i k r a l j e m (S. A.). Plemići varaždinske županije imenujući Gupca (Ghwbez) kažu da je on »bezbožni iz zločinačke pobude izabrani kralj«. Isto je tako nekoć sitni Tahyev plemić Gušetić izjavio na sudu da je čuo da će »Gubas Beg«-a proglašiti kraljem, ali se to ipak nije ostvarilo. Ali zato su svi ostali preslušani seljački vođe odlučno zanijekali bilo kakvu namjeru proglašenja kraljem bilo kojega među njima. Tek početkom 17. st. taj bezimeni vođa seljaka dobiva ime Matija koje mu je dao njegov suvremenik Nikola Isthvanffy, feudalac iz Vinice kraj Varaždina.⁶⁷

On je 1573. imao 35 godina. Bio je, dakle, sasvim zreo čovjek, koji je iz gotovo neposredne blizine, kao veleposjednik pratio razvoj ove, njemu omražene bune, i svakako je morao znati ime njegova vođe. Ne samo to. On je čak obrazložio zašto su ga pobunjeni seljaci izabrali za svoga vođu i dali mu naslov kralja. Valvasor pak kaže da su seljaci između sebe izabrali najuglednijega i nametnuli ga za c a r a (S. A.).

Vijest da je Matija Gubec imenovan seljačkim kraljem⁶⁸ ili čak da je sam prisvojio naslov kralja pojavljuje se i u kasnijih hrvatskih kroničara kao npr. Jurja Rattkaya.⁶⁹ Inače je u 19. st. Kukuljević bio prvi naš povjesničar, koji je jednostavno izmislio kako je Matija Gubec izabran za seljačkog nevjenčanog »kralja« u Donoj Stubici i što je sve učinio u korist⁷⁰ seljaka.

No kasniji hrvatski povjesničari niječu da je Gubec »bio proglašen za seljačkoga kralja«. Tome se najoštirije opire 1911. i J. Hartinger,⁷¹ u to vrijeme najbolji poznavalac ove bune.

Otada — pa sve do nedavno smatralo se isključenim da je Gubec bio proglašen seljačkim kraljem.⁷² Ali, nedavno, mladi hrvatski povjesničar J. Adamček

⁶⁷ Adamček, Prilozi, 91; Isti, Seljačka buna 1573, 158.

⁶⁸ Poznato je da su poljski ozlojeđeni panovi nazivali svoga vladara Kazimira (1333—1370) »król chopkow«, tj. »kralj seljaka« ili »seljački kralj«!

⁶⁹ Hartinger, n. dj., 164, bilj. 57.

⁷⁰ Kukuljević Sakcinski, n. dj., 66, 70.

⁷¹ Hartinger, n. dj., 164, bilj. 57.

⁷² Antoljak, n. dj., 138.

na osnovi nekih novih arhivskih podataka ipak ne odbacuje pomisao da je Gubec bio pravi ustanički »kralj«.⁷³

Međutim, mi znamo da se i u kasnijim seljačkim bunama u Slavoniji kao npr. u tzv. sisackoj buni (1653—1659), u kojoj su pobunjeni kmetovi sastavili svoju posebnu vladu, spominju: Petar Skofač kao »car«, Matija Čulig »kralj« (»mužki kralj«), Toma Domitrović ili Jandričko »nadbiskup«, Marko Štefec »palatin« itd. U tzv. pak kalničkoj »pravoj puntić« (1755) proglašio se špan grofa Jankovića u Bisagu — Radoić za »kralja«, a plemeniti N. Bocak, koji je izasao iz zagrebačkog zatvora, također je od buntovnika u okolini Vinarca bio priznat kao »kralj«, dok se jedan od ustnika u Gradecu dao proglašiti čak »biskupom«.⁷⁴

Pored toga ne smije se zaboraviti ni na izjavu Ivana Svrača, koji je na preslušanju uz ostalo rekao da su namjeravali, kada nadvladaju gospodu, u Zagrebu uspostaviti carsku ustanovu.⁷⁵ Da li bi to bila »carska vlada«, kako piše J. Hartinger⁷⁶ ili ne? Da li to znači da bi Matija Gubec, Ivan Pasanec i Ivan Mogaić, koji su u Stubici sastavili neke vrsti vrhovnu centralnu seljačku vladu,⁷⁷ poslijе eventualnog poraza feudalaca došli u Zagreb, preuzeli vlast i u ime cara ondje čekali da ih Beč u tome potvrdi? To bi bilo i suviše naivno, jer znamo kako su sve bune u to vrijeme i kasnije završavale! Govoreći o nazivu »kralj« možemo zaključiti da se Gubec sam nije nikada tako nazivao nego su mu tu titulu dali austrijski vlastodršci i hrvatski feudali, a Gregorjanec čak i »car⁷⁸ i kralj«. Možemo dapače pretpostaviti da su ga i njegovi pristaše-seljaci nazivali »kraljem«,⁷⁹ ali vjerojatno se nikada nije mislilo na to da bi on mogao biti pravi okrunjeni vladar,⁸⁰ nego jedino seljački vođa⁸¹ i glava cijelog tog pokreta.

Poznato je da je 1396. godine u blizini Londona, u jednom samostanu, pobunjena posada raznih narodnosti dviju mletačkih galija izabrala Pavla iz Lješa, inače stanovnika Venecije, za »rex Albanensium«, tj. »kralja Albanaca«, a uz njega su postavljena i dva kapetana (kapetan Mlečana-Latina i Grka i kapetan Slavena) i savjetnik »kralju«. Tom prilikom su pobunjenici i njihovi glavari tražili od onih, koji su razgovarali s navedenim »kraljem«, da prignu koljeno i budu gologlavci.⁸²

⁷³ Adamček, Novi dokumenti, 72, 73.

⁷⁴ Antoljak, n. dj., 158, 160, 173, 175, 173.

⁷⁵ Rački, n. dj., VII, 274.

⁷⁶ Hartinger, n. dj., 135, 136.

⁷⁷ Sišić, Seljačka buna, 237 i bilj. 4—6.

⁷⁸ Vl. Mažuranić piše da je car »u nas kralj« (o. c., 115), što prihvata i J. V. Bromlej (o. c., 248, 249) koji izjednačuje Gupčev naslov »car« sa »korol«.

⁷⁹ Prigodom koledovanja nekada su »pučani« birali o Novoj godini kralja, i to na Krku, Lošinju, Silbi, na zadarskim otocima i u Šibeniku, koji je onda bio stožer cijele narodne svečanosti. Čak se je na Silbi čuvala pozlaćena kruna nekadašnjeg silbanskoga kralja (RjA V, Zagreb 1898—1903, 451, 452).

⁸⁰ Durman tvrdi da izvori »isključuju vjerovatnost da bi seljaci bili proglašili Gupca svojim kraljem« (n. dj., 123). Međutim, Bromlej drži da je Gubec bio kralj, što pobjavlja Grafenauer (Kmečki upori, 225).

⁸¹ Tā i Stjepana Radića se zvalo »nekrunisani seljački kralj«!

⁸² S. Antoljak, Albanac Pavle iz Lješa »rex Albanensium« (1396), Godišnjak arhiva Kosova II—III, Priština 1970, 121—124.

Isto tako se zna da su Jurja Dószu, vođu seljačke križarske vojske koji je u Ugarskoj htio ukinuti kraljevstvo, uništiti plemstvo i sebe postaviti na čelo države — nazivali »križarskim kraljem« — a kada je bio uhvaćen, stavljen je na usijano željezno prijestolje, krunjen usijanom željeznom krunom i onda rastrgan na komade.⁸³ Sjetimo se i toga da je 1277. u Bugarskoj vođa narodnog pokreta protiv Tataра bio planinski »svinjar«, »car Isajlo«, kojemu su Bizantinci dali nadimak »Lahanas«, tj. kelj.⁸⁴ Zatim i tzv. »crnoga čovjeka« (homo niger) Jovana Nenadu, koji je imao svog čelnika i »palatina«, nazivaju neki naši povjesničari »carem«,⁸⁵ što on nikada nije bio, jer u suvremenim izvorima naziva se »kara« što znači »crni«, a nikako »car«.

Poznato je da i suvremene turske kronike i mjesno narodno predanje nazivaju vođu ustanka u Makedoniji Karpoša »kraljem od Kumanova« i po mišljenju Aleksandra Matkovskog ovu titulu mu je dao ili potvrdio i austrijski car Leopold I, poslavši mu tom prilikom i kalpak kao vanjski znak priznanja.⁸⁶

Znači, sve ove titule tzv. usurpatora su momentalne i nikada nisu pravovaljane. Ostvarile bi se, možda, da su ustanici pobjeđivali i birali za svoga vladara svoga vođu!

No takvih je primjera malo i u srednjovjekovnoj i novovjekovnoj općoj i narodnoj povijesti (npr. Samuilo, Petar Deljan).

Inače, titula »rex«, koja ponekad u srednjem vijeku znači i »imperator«, davala se i tada i u novom vijeku čak i ministrima i činovnicima, vojnim ličnostima, svećenicima, studentima itd.⁸⁷

Preostaje sada još i pitanje: kako se zapravo po imenu zvao Gubac? Sve do prije nekoliko godina smatralo se da je Gupcu bilo ime Matija. Međutim 1968. g. J. Adamček je iznio pretpostavku, priloživši tome novonađeni suvremeni arhivski materijal, da se uz bezimenog Gupca pojavljuje i Ambroz Gubec,⁸⁸ koji s Ivanom Pasancem nagovara seljake na bunu protiv njihove gospode.⁸⁹ Taj isti naš povjesničar u svojoj knjizi »Seljačka buna 1573«, izdanoj također u Zagrebu 1968, ponavlja da se pregledom arhivske građe može utvrditi da se ustanički vođa Gubec (Gubec zvani Beg) svugdje javlja bez imena. Ujedno, odmah zatim postavlja pitanje: nije li Gubec-Beg iz te građe zapravo identična osoba s Ambrozom Gupcem, koji se spominje u popisima desetine u stubičkom urbaru i osobito u misiji na vlastelinstvu Selnici.⁹⁰ Naime, iz tih novopronađenih spisa vidi se da se Jambrek Gubec (Gwbecz) s Grgurom⁹¹ prvi put

⁸³ Hartinger, n. dj., 13—16.

⁸⁴ K. Jireček, Istorija Srba I, Beograd² 1952, 188.

⁸⁵ Jireček, n. dj., I, 417, 418, II, 464.

⁸⁶ Istorija makedonskog naroda I, Beograd 1970, 261

C. du Fresne domino du Cange, Glossarium mediae et infimae latinitatis VII, Niort 1886, 178—180.

⁸⁸ Samo da navedemo da se u susjedgradsko-stubičkom području, gdje je buknula buna, od 1564. do 1574. prema popisu pojavljuje uz razna prezimena ime Matija 76 puta, a Ambroz (ili Jambrek) samo 25 puta (Gl. Adamček, Grada, 7—8, 25, 188)

⁸⁹ Adamček, Prilozi, 89, 90.

⁹⁰ n. dj., 122.

⁹¹ Ovaj se poslije 1560. g uopće više ne spominje (Adamček, Grada, 7—8, 79. bilj. 55.).

spominje 1560. u popisu crkvene desetine u selu Hižakovcu (Vrhovci).⁹² Zatim ponovno kao Ambroz Gubec (Ambrosius Gwbez)⁹³ 1567— i to kao sitni posjednik-inkvilin u istom ovom selu. Nadalje, za istog Ambroza i Marka »Gwbez«-a stoji u regestu gornice donjostubičkog posjeda iz 1567. g. da na brdu Stubičici imaju vinograd, a iz popisa kmetova alodijalnih posjeda susjedgradsko-stubičkog vlastelinstva od 1574. g. (dio porodice Hennyng) saznajemo da se u tom istom selu nalazi samo 7 stanovnika, od kojih je jedino Pavlu Mikulcu bio posjed opustošen, dok Jambreku »Gwbez«-u i ostalima ne. Ali zato je 1567. g. u tom istom selu bilo 28 stanovnika, poimence nabrojenih, a 1574. je preostalo samo 7,⁹⁴ tj. 3/4 stanovnika je poginulo ili nestalo u seljačkoj buni. Među preživjelima 1574. g. nalazio se, dakle, u ovome popisu i Jambrek »Gwbez«, koji je u popisu iz 1567. nazivan »Ambrosius Gwbez«.

No to nije bio jedini slučaj da je ime kajkavizirano. To se dogodilo još dvojici njegovih drugova.⁹⁵

Što se tiče vinograda na brdu Stubičici, koje je 1567. g. posjedovalo 19 seljaka, 1574. se spominju kao opustošena samo dva vinograda: Marka i Ambrosiusa »Gerbecz«-a.⁹⁶

Ukupno se ove godine imenuje samo 13 starih posjednika,⁹⁷ što znači da ih je 6 nestalo u onom buntovnom vihoru 1573. godine. Interesantno je, kako smo već prije iznijeli, da 1. 3. 1573. plemički suci varaždinske županije, kada donose presudu o kažnjavanju ustaničkih kapetana i pobunjenih kmetova na vlastelinstvu Selnici (Konjčina), optužuju kao glavne njihove huškače, koji su ih digli protiv gospodara nagovorima i prijetnjama, »zločinačka čovjeka Ambroza Gubeca« i Ivana Pasanca. Međutim iste ove godine (bez naznake dana i mjeseca) plemiči te iste varaždinske županije, kada pišu caru Maksimilijanu II i optužuju nasilnog feudalca Matiju Keglevića, rugaju mu se zbog njegova hvaljenja da je zaslužan za ugušenje bune, te pitaju zašto onda nije napao i »bezbožnoga iz zločinačke pobude izabranoga kralja Gubca« i zašto nije toga »bezbožnoga kralja Gubca sa njegovim saučesnicima«, štoviše njihovim kmetovima, »uhvatio za bradu⁹⁸ i svezao«.⁹⁹

Već iz ovih izjava plemičkih sudaca i plemića varaždinske županije očito je da su postojala dva Gupca: jedan je Ambroz, koji buni seljake, a drugi je ovdje neimenovani Gubec — izabrani »kralj«. Prema tome ima pravo Adamček što tvrdi da je inkvilin iz Hižakovca Ambroz Gubec bio »istaknuti organizator bune« i da mu »u pripremanju seljačke bune 1573.« pripada »istaknuto mjesto«, te da se »među organizatorima te bune pojavljuju dva Gupca: iz historiografije

⁹² Adamček, Prilozi, 89.

⁹³ 9. 4. 1565. u jednoj povelji se javljaju kao stanovnici sela Jablanovec: »Ambrosio Gopchyecz« i »Laurentio Gopchyecz« (Adamček, Građa, 7—8, 186), a to prezime Adamček začudo ne donosi u indeksu!

⁹⁴ Gl. Adamček, Građa, 7—8, 79, 102, 134, 76—80, 134.

⁹⁵ Usporedi: Adamček, Građa, 7—8, 134, 79, 78.

⁹⁶ Među svjedocima, koji su preslušani radi zuluma Franje Tahyja 1567. g., nalazio se i »Iwan Gerbecz« iz Brdovca (Bojničić, n. dj., 25).

⁹⁷ Adamček, Građa, 7—8, 102, 147.

⁹⁸ Brada je znak poštenja, časti, starješinstva, otmjenosti. Bradu oskubiti (= očupati), oguliti, osmuditi, zapaliti znači i osramotiti se (Vl. Mažuranić, n. dj., 81).

⁹⁹ Adamček, Novi dokumenti, 77.

poznati »seljački kralj«¹⁰⁰ Matija Gubec i Ambroz Gubec, čija se uloga očrtava tek u novim dokumentima. Nadalje Adamček zaključuje da se »u izvornoj građi o seljačkoj buni« ne spominje Matija Gubec, nego se javlja »samo kao Gubec ili Gubec zvani Beg«. Ali se taj Gubec kao »vođa seljačke vojske« pojavljuje »prvi put pod imenom Matija tek 30-tak godina poslije bune u Istvanffyjevoj historiji«, na čijem opisu »počivaju svi kasniji prikazi seljačke bune 1573. kao bune Matije (J. A.) Gupca«.¹⁰¹

Jasno je da ni mi ne možemo praviti nikakvu kombinaciju s onim »Mathias Golecz«¹⁰² iz Brdovca, koji je svjedočio 1567. protiv Tahyja,¹⁰³ jer to nije »Mathias Gobec in Berdovec«, kako je to svojevremeno komentirao Fr. Rački,¹⁰⁴ a nepotrebno pobijao F. Čulinović,¹⁰⁵ ne poznavajući onu listinu iz 1567, koju je objedolano I. Bojničić. To je i navelo J. Šidaka da, ocjenjujući Čulinovićevu knjigu o seljačkim bunama u Hrvatskoj, doda kako Rački »sam nije upotrebljavao taj oblik (a nije ni pisao o tome kao ni o buni uopće!)«.¹⁰⁶ Naime, na susjedgradskom posjedu bilo je rašireno prezime »Golec«¹⁰⁷ a ne Gobec. Sam pak Matija »Gwlecz« živi još i 1574, kao i Ambroz ili Jambrek »Gwbecz«.¹⁰⁸

Prema tome, obojica ne mogu biti identični s onim Gupcem, koji je bio zatvoren u Zagrebu i na strahovit način ubijen.

Moramo se, dakle, zadovoljiti time da se zvao Matija Gubec,¹⁰⁹ kako ga je nazvao Istvanffy, njegov suvremenik i ne baš daleki susjed, koji je mogao vrlo lako saznati sve o buni i njenim vodama. Kada su Gupčevi drugovi pre-

¹⁰⁰ Šišić 1908. kaže da su Gupca seljaci zvali »begom«, a naziv »seljački kralj« je kleveta i bajka (Hrvatska povijest II, Zagreb 1908, 49). Međutim Adamček se 1967. g., na osnovi novonađenoga arhivskog materijala, protivi takvu mišljenju mnogih naših povjesničara (Novi dokumenti, 72, 73).

¹⁰¹ Adamček, Novi dokumenti, 75, 76.

¹⁰² God. 1567. u jednom popisu donjostubičkog posjeda navodi se u selu Zdenci »Mathe Gwlez«, a onda i 1574. na brdu Bukovščak a i na brdu Tomaševac kao »Matthias Gwlecz« (Adamček, Građa, 7—8, 109, 150, 153). To ukazuje da je on živ još 1574. godine i da uistinu nema veze s onim legendarnim vodom seljaka.

¹⁰³ Bojničić, n. dj., 25.

¹⁰⁴ Rački, n. dj., VII, 295, bilj. 1.

¹⁰⁵ Čulinović, n. dj., 59.

¹⁰⁶ Šidak, F. Čulinović, Seljačke bune u Hrvatskoj, 125, 126.

¹⁰⁷ Adamček, Prilozi, 89, bilj. 242.

¹⁰⁸ Jedan od dokaza je i taj što se 1574. navodi udova Uršula »Ztankowicza«, čiji se muž Luka »Ztanko« 1567. navodi još kao živ (Gl. Adamček, Građa, 7—8, 146, 102). Da su pak Marko i Ambroz, čiji se vinogradi 1574. g. navode kao opustošeni, poginuli, kako to smatra vjerojatnim Adamček (Seljačka buna 1572, 121), onda bi i umjesto njih u popisu bile navedene njihove žene kao i u spomenutom slučaju.

¹⁰⁹ Međutim Grafenauer je komentirajući dokumente koje je otkrio Adamček, izjavio nedavno novinaru *Vjesniku* da bi po njegovu mišljenju »Gupca trebalo imenovati sa oba imena Ambroziye Matija Gubec. To je jedino rješenje« (D. B., I Ambrozije i Matija, *Vjesnik*, Zagreb 16. 2. 1973, 11). Prof. Željka Kargačin, savjetnica u Republičkom zavodu za unapređivanje osnovnog obrazovanja Hrvatske, koja je prisustvovala znanstvenom skupu u Stubičkim toplicama u povodu 400-godišnjice seljačke bune 1573. g., kao i Grafenauer, jedan od glavnih referenata, rekla je da »Matija ostaje i dalje, ali će se daci upoznati i s činjenicama o Ambrozu« (J. Pavičić, Gubec ostaje Matija, *Večernji list*, Zagreb 17. i 18. 2. 1973, 6), dok je Ivan Lajtman iznio »kako odnedavno tvrde povjesničari« da je »Matija, odnosno Ambroz ili Jambrek Gubec« (I. Lajtman, Gubec nije jeo »kuruzu«, a grožde je brao — s voćke, *Vjesnik*, Zagreb 18. i 19. 3. 1973, 13).

slušavani, oni su odgovarali onako kako ih se pitalo, a kad su ih pitali o Gupcu, njegovo ime nisu sudske vlasti nikada citirale.

Tako su ga zvali, ne spominjući imena, kako smo već prije kazali, i hrvatski velikaši — ali ne i Isthvanffy, koji je u svojoj povijesti po prvi put iznio i Gupčeve pravo ime Matija, te na taj način oteo iz anonimnosti ovoga vođu seljaka.

Zašto ga suvremeni izvori ne navode po imenu — i to upravo oni spisi, koji se tiču susjedgradsko-stubičkog vlastelinstva? Možda zato, što on nije kmet u pravom smislu riječi nego svakako Tahyjev podanik, i to u Stubici, gdje je bilo nekoliko sitnih plemića s prilično neodređenim vazalnim odnosima prema posjedniku ovoga vlastelinstva — kako je to dobro primijetio Adamček. Možda je on pripadao onoj »universorum nobilium generationis« na području Gornje Stubice,¹¹⁰ jer je interesantna napomena Isthvanffyja, koji kaže da su seljaci smatrali Matiju Gupca sposobnim po snazi i pameti, neumoljivim, te oštra jezika u raspirivanju mržnje prema plemstvu (in nobilitatem) — i zato mu dali naslov kralja.¹¹¹

S Matijom Gupcem bio je usko povezan i Ivan Pasanec,¹¹² koji je po Adamčeku s njim i Ivanom Mogaićem (Magaić) činio vrhovno ustaničko vijeće,¹¹³ ili po Hartingeru vrhovno sudište¹¹⁴ seljaka, ili pak po Šišiću vrhovnu i centralnu buntovničku vladu.¹¹⁵

Za Ivana Pasanca, koji se javlja u spisima još 1565, stoji da je 1567. u selu Vinterovcu (sjeverozapadno od Donje Stubice) imao posjed, a vinograd na brdu Vinterovcu kod istoimenog sela. No već 1574. ovaj njegov vinograd je bio »rectificatum«, tj. obnovljen, iako se Ivan »Pazanecz« tada nalazi u popisu kao još tamo živući.¹¹⁶ To je dakle onaj Ivan Pasanec (Pazanecz), koji je, kako smo već prije naveli, bio optužen od plemičkih sudaca varaždinske županije 1. 3. 1573. da je sa »zločinačkim« Ambrozom Gupcem bunio seljake na vlastelinstvu Selnici.¹¹⁷ On je bio direktno označen od preslušanoga Mihajla Gušetića kao jedan od sedmorice (tu nije naveden i Gubec) koji su bili pravi podstrelkači bune.

Ilija Gregorić pak na drugom svom preslušanju u Beču (11. 4. 1573) također ubraja Ivana Pasanca¹¹⁸ među najuglednije, a Fistrić među poglavice seljaka i začetnike bune, ali ga citira samo po prezimenu (Pässanacz). Tako isto radi i Ivan Svrač, koji ga (Der Passanacz) naziva začetnikom.¹¹⁹ Za Andriju »Passanecio« piše pak Isthvanffy da je bio Gupčev vojni pomoćnik i da je pred očima svog vođe u Zagrebu bio pogubljen.¹²⁰ To navodi i Kukuljević, stalno ga spominjući kao Andriju Pasanca.¹²¹ To je dakle onaj Andrija Pasanec

¹¹⁰ Adamček, Građa, 7—8, 129, bilj. 74, 166.

¹¹¹ Rački, n. dj., VII, 216; Čulinović, n. dj., 59.

¹¹² Adamček kaže da mu se čini da je Ivan Pasanec imao provaliti u Vojnu krajinu (Predavanje, održano u Donjoj Stubici).

¹¹³ Adamček, Prilozi, 91.

¹¹⁴ Hartinger, n. dj., 134.

¹¹⁵ Šišić, Seljačka buna od 1573, 237.

¹¹⁶ Adamček, Građa, 7—8, 188, 69, 99.

¹¹⁷ Adamček, Novi dokumenti, 77.

¹¹⁸ Interesantno je rezoniranje Šišića, koji kaže da »u istražnim spisima Pazarec nosi ime Ivan, dok ga tek Istvanffy nazivlje Andrijom« (Seljačka buna, 237, bilj. 5.).

¹¹⁹ Rački, n. dj., VII, 299, 302, 273, 266.

¹²⁰ Rački, n. dj., VII, 217, 218.

¹²¹ Kukuljević Sakcinski, n. dj., 66, 70

(Pazanech), o kojem se u popisu 1565. kaže da ima posjed u Vinterovcu,¹²² a kasnije više ne. Znači da je Ivan Pasanec¹²³ na neki tajanstven način sačuvao život, iako Fistrić na preslušanju u Ljubljani 23. 2. 1573. kaže da se priča da je »Passanacz« mrtav.¹²⁴

Ivan Mogaić (Magaić)¹²⁵ se i 1565, a onda i 1567. navodi kao posjednik u selu Oroslavlj, a na brdu Lipovec imao je vinograd. Poslije toga više ga ne nalazimo u spisima, a 1574. godine piše da je na brdu »Steffandol« imao svoj posjed Đuro »Magaych«.¹²⁶ Dalje i zasada posljednje pitanje jest: kada je zapravo Gubec bio mučen i pogubljen u Zagrebu? Začudo I. Kukuljević Sakcinski ne datira mučeničku smrt Matije Gupca.¹²⁷ Međutim, J. Hartinger, bez ikakvog opipljivog izvornog dokaza, stavlja taj čin pogubljenja »u nedjelju 15. veljače«, te piše da su na Markov trg u Zagrebu doveli Andriju Pasanca i Matiju Gupca,¹²⁸ dok F. Šišić isto tako datira, ali kaže da su taj dan u Zagrebu pogubljeni Ivan Pasanec i Matija Gubec.¹²⁹ Tako piše Šišić i 1936. (Novosti, Uskršnji broj) nazivajući Matiju »Gobec«, kako smo već prije iznijeli. Ovakav datum i pogubljenje »na pokladnu (fašničku) nedelju 15 februara« prema Šišiću prihvaća i M. Durman i smatra ga povijesnom činjenicom.¹³⁰ I F. Čulinović isto tako određuje ovaj čin — »15. veljače 1573.« a kaže da je to učinjeno po zapovijedi Draškovića »ne sačekavši traženo odobrenje kralja Maksimilijana II«. On bilježi da je smaknut Matija Gubec »15. februara 1573. kada je bila nedjelja 'fašnika' (karnevala)« i da su feudalci hotimice izabrali taj dan da se krvavo i nečovječno narugaju »seljačkom kralju«.¹³¹ Taj datum je prihvatio i S. Antoljak,¹³² bazirajući ga na dosadašnjim već prihvaćenim rezultatima naše historiografije, u koje nije posumnjao ni Bromlej, držeći se Isthvanffyja,¹³³ koji uopće taj događaj ne datira, pa ni B. Grafenauer,¹³⁴ ni J. Adamček, koji kaže da je Gubec »krunjen« prema Thurnovom pismu 15. veljače.¹³⁵ To je, eto, samo jedan mali presjek kroz našu historiografiju 19. i 20. stoljeća, u kojoj prevlada 15. 2. 1573. kao datum Gupčeve smrti. Međutim, izvori se ipak ne slažu u potpunosti s tim.

¹²² Adamček, Građa, 179.

¹²³ Vj. Klaić piše da njegovi potomci žive u Pasanskoj Gori kod Gornje Stubice i »danas«, tj. 1911, kada je Klaić izdao svoju »Povjest Hrvata« III/1, Zagreb 1911, 291).

¹²⁴ Rački, n. dj., VII, 266.

¹²⁵ On je po Vj. Klaiću poginuo u bici kod Stubičkih Toplica 9. 2. 1533. (Antoljak, n. dj., 141, 142). Međutim Durman (n. dj., 130) začudo kaže da je na bojnom polju »pao Ivan (Đuro?) Mogaić, dok je s Gupcem zarobljen i njegov drug Andrija Pasanec«. Inače je ovu bitku kod Stubičkih Toplica datirao Kukuljević Sakcinski — 14. 2. (n.dj., 69), a 1874. Vj. Klaić, iako se služio ovim piscem, datira tu bitku »na Stubičkom polju« — »17. 2.« (Vj. Klaić, Matija Gubec, kralj seljački, Vienac god. VI, br. 7, Zagreb 1874, 110).

¹²⁶ Adamček, Građa, 187, 46, 97, 143.

¹²⁷ Gl. Kukuljević Sakcinski, n. dj., 70.

¹²⁸ n. dj., 164.

¹²⁹ n. dj. 240.

¹³⁰ Durman, n. dj., 135, 136.

¹³¹ Čulinović, n. dj., 69, 70, 175, bilj. 220.

¹³² n. dj., 143.

¹³³ J. V. Bromlej, n. dj., 288.

¹³⁴ Grafenauer, Kmečki upori, 251, 252.

¹³⁵ Adamček, Seljačka buna 1573, 173.

Stoga pogledajmo redom što suvremenii spisi o tome datumu govore. Kako takvih izvornih podataka imamo zasada samo nekoliko, jer se spisi o preslušanju Matije Gupca i Pasanca »nijesu sačuvali¹³⁶ ili još nisu nađeni«,¹³⁷ prvi je po redu ono pismo bana Jurja Draškovića, poslano iz Zagreba 11. 2. 1573. caru Maksimilijanu II. U njemu on javlja svome vladaru, uz ostalo, da će, ako vladar dozvoli i ako se složi, uhvaćenoga »Gubecz Beg«-a okruniti usijanom željeznom krunom. Prema tome, on očekuje od cara obavijest o ovome. Slično je pisao istoga dana i nadvojvodi Karlu.

Slijedeći podatak o datiranju krunjenja Gupca usijanom željeznom krunom daje Stjepko Gregorijanec, koji je 16. 2. poslao Thurnu u Kostanjevicu pored dvojice uhvaćenih seljačkih vođa i pisma. U njemu ga obavještava da bi se trebao u prošlu nedjelju u Zagrebu kruniti bivši seljački car i kralj užarenom željeznom krunom.¹³⁸ Ovaj su vremenski podatak naši povjesničari na razne načine prevodili i komentirali.

Tako je Šišić »am nächstsverschienen sonntag (= 15 februara)«. Ujedno je sasme pravilno objasnio da »već 16. februara (zacijelo kasno uvečer) javlja uskočki kapetan Thurn kranjskim staležima u Ljubljani iz Kostanjevice da ga je taj čas izvjestio Gregorijanec« o tome krunjenju.¹³⁹ F. Čulinović je u tumačenju toga pisma pogriješio, što je, prije svega, naprečac iznio da ima znakova »po kojima se može utvrditi, da je zaista ta kazna izvršena onako kako je biskup Drašković to predlagao«. Tu je, u prvom redu, izvještaj Thurna od 16. 2. 1573. poslan kranjskim staležima, u kojem, između ostalog, stoji: »Inače nas obavještava g. Gregorijanac, da je bivši seljački car i kralj prošle nedelje u Zagrebu o krunjenju užarenom željeznom krunom (F. Č.).¹⁴⁰

S ovakvim prijevodnim tumačenjem Thurnova pisma, iz kojega Čulinović zaključuje da se pogubljenje Gupca dogodilo uistinu 15. 2., jer je Gregorijanec, koji je stanovao ili u Mokricama ili u Medvedgradu, mogao biti točno obaviješten o tome — nije se složio J. Šidak. On je, kritizirajući Čulinovićevu već navedenu knjigu, iznio da se u tom pismu od 16. 2. ne govori o krunisanju »mit eysnen glüenden Cronnen« kao svršenom događaju, nego samo kao događaju, koji se trebao zbiti (»... gekhrönnt haben solle (J. Š.)...« i Rački Građa, 245).¹⁴¹ I konačno, B. Grafenauer, kloneći se bilo kakvog datiranja, a kritizirajući Bromlejevo »Vosstanje horvatskih i slovenskih krest'jan 1573. g.«, citira također Gregorijančev izvještaj u pismu Thurnu od 16. 2. tumačeći da

¹³⁶ Još je 1897. g. R. Horvat pisao da se ne može pratiti sudbina Andrije Pasanca i Matije Gupca, »jer nemamo istražnih spisa i presuda proti krivcima« (R. Horvat, n. dj., 154). Međutim Durman iznosi da A. Šenoa misli da su postojali dokumenti o istrazi protiv samog Gupca, ali »da je suvremena ruka uništila te sudbene spise« (Vidi njegovu posvetu novom izdanju »Seljačke bune« god. 1877. Mihovilu Pavlinoviću). Šišić naprotiv 1936 — dakle drugačije nego 1923 — tvrdi da seljaci uopće nisu bili povućeni pred sud već su bez ikakvih formalnosti određeni za stratište. »Zato i nema, niti je ikad bilo, sudske spise o procesu Matije Gupca, jer takav proces nikad nije bio vođen« (Ferdo Šišić, Značaj hrvatske seljačke bune g. 1573, *Novosti*, Uskršnji broj, Zagreb 1936). Citirajući sve ovo Durman se ipak ne izjašnjava u pogledu ovih spisa (gl. n. dj., 118).

¹³⁷ Šišić, Seljačka buna od 1573, 240.

¹³⁸ Rački, n. dj., VII, 212, 213, 244, 245.

¹³⁹ Šišić, n. dj., 240, bilj. 19.

¹⁴⁰ Čulinović, n. dj., 70.

¹⁴¹ Šidak, Čulinović, n. dj., 2, 126.

»so hoteli der Paurn gewesnen Khayser vnd Künig preteklo nedeljo kronati z željezno razbeljeno korno«.¹⁴²

Nadalje, iz suvremenih izvora je indirektno očito da je još i 18. 2. Gubec živ — može se to zaključiti po izjavi Fistrićevoj o njemu na preslušanju pred Thurnom. Isto tako, ako pozorno čitamo izjavu Matije Fistrića, koju je dao pred sudom u Ljubljani 23. 2. 1573, a u kojoj kaže da su u Stubici bili dva kolovođe: jedan je Pasanec, za kojega je čuo da je mrtav, a drugi Gubec¹⁴³ — može se zaključiti da je Matija još na životu. Isto tako, iz pisma plemičkih staleža Kranjske, posланог iz Ljubljane 24. 2. sucima i vijeću grada Zagreba, vidi se da su najugledniji vođe pobunjenih seljaka kao zarobljenici bili u uzama toga grada, kaptola i biskupa.

Također, kada barun von Eck i Hungersbach u ime staleža Kranjske piše banu Draškoviću (Ljubljana, 25. 2. 1573), on kaže da zna da se kod njega nalaze u zatvoru vođe i prvaci zavjereničkih seljaka, koje je ban sigurno ispitivao o početku i uzroku ove vrlo nevaljale zavjere, pa ga moli da mu dostavi njihove izjave koje terete one zatvorenike koje on drži u Ljubljani.

Istom 3. 3. je Drašković iz Hrgovića odgovorio na ovo pismo, javljajući da seljake u svome zatvoru nije ispitivao i da ih neće podvrgnuti mučilima, dok ne dobije pristanak od cara (S. A.), a osim toga je i on sam odsutan iz Zagreba i zauzet poslovima oko Hrvatske vojne krajine. Nada se da će dobiti vladarev odgovor još prije negoli se vrati u Zagreb, te čim seljaci budu preslušani, sve će izjave staležima poslati.

Iako se Drašković vratio iz Krajine u Zagreb tek 15. 3., našao je samo pismo nadvojvode Karla, koji ga je požurivao radi preslušanja seljaka. No, tada je stigla i vladareva dozvola da ih može preslušavati u prisustvu Herbartha Auersperga i Vida Halleka. Ali to ipak nije bio odgovor na ona dva Draškovićeva pisma od 8. i 9. 3. On je stigao tek 28. 3. (iz Beča). U njemu mu car pored ostalog kaže da očekuje od njega objasnjenja o prvim začetnicima seljačke bune, čim ih ispita (S. A.).

Otada je prošlo dosta vremena i Maksimilian II je 2. 4. poslao još jedno pismo Draškoviću. Tek 14. 4. odgovorio mu je ban da preslušanje seljaka u zagrebačkom zatvoru nije provedeno zbog toga, što onamo nije stigao Auersperg, te moli da car ako želi da se provede istraga, pošalje Auersperga ili koga drugoga.

Čekalo se tako i do svibnja i 4. 5. u Beču je preslušavan po drugi put Ilija Gregorić. Njega je sud ponovno pitao za Gubca bega, koji je također poslije proglašenja za kralja uhvaćen i još je uhapšen (vnd noch verhöfft), tj. još je u zatvoru (S. A.).

Koji je odgovor Gregorić dao,¹⁴⁴ već smo prije naveli.

I to je, eto, sve što znamo o istrazi protiv Gupca i drugova u Zagrebu. Ako sada još jedanput izvršimo kratak pregled po našoj historiografiji — tko je prvi iznio da je Gubec s Pasancem bio pogubljen u Zagrebu 15. veljače, vidjet ćemo da taj čin uopće ne datira ni T. Smičiklas¹⁴⁵ ni R. Horvat¹⁴⁶ a ni F. Šišić

¹⁴² Grafenauer, Stara i nova vprašanja, 184.

¹⁴³ Rački, n. dj., VII, 246, 247, 265, 266.

¹⁴⁴ Gl. Rački, n. dj., VII, 271, 272, 282, 285, 292, 293, 295.

¹⁴⁵ Poviest hrvatska II, Zagreb 1879, 68.

¹⁴⁶ R. Horvat, n. dj., 154.

1908. godine.¹⁴⁷ No zato je, kako izgleda, to prvi učinio 1911. Vj. Klaić, koji je napisao da su Gubec i Pasanac »k a k o n a m j a v l j a j u p o t o n j i i z v o r i (S. A.)... 15 veljače... strašnim načinom pogubljeni«,¹⁴⁸ ne navodeći na osnovi kojega izvora tako zaključuje. Iste godine (1911) na osnovi arhivske građe, koja tobože govori o tom datumu (*Arkv III*, str. 70. *Starine VII*, str. 218, 219 i 245) i tadašnji doktorand J. Hartinger stavio je taj događaj »u nedelju 15 veljače«.¹⁴⁹

God. 1920. F. Šišić je također prihvatio ovaj termin, tj. »nedelju 15. februara«, što je ušlo i u njegovu ponovno izdanu povijest 1962. godine. Tada je taj pasus ovako prokomentirao izdavač djela J. Šidak: »Budući da je kazna na taj način faktički izvršena, onda to znači da je kralj Maksimilijan prijedlog bana i biskupa Draškovića potvrdio.«¹⁵⁰ Isto tako je N. Klaić sa B. Grafenauerom prihvatile datum »15. veljače« kojim stvarno završava »tužnim i sramotnim prizorom u Zagrebu seljačka buna, koja je oko 12.000 kmetova udružila u zajedničku otvorenu borbu«. Gupca je ovdje stigla strašna kazna.¹⁵¹ I na kraju, i J. Adamček se na predavanju održanom 28. 1. 1973. u Donjoj Stubici, konačno opredijelio također za 15. 2. kao datum likvidacije Gupca u Zagrebu.

Time su uglavnom iscrpljeni svi podaci o datiranju Gupčeve (i Andrije Pasanca) prijeke smrti. Na kraju, kada sve ovo skupimo, možemo slijedeće zaključiti:

1. Gubec nije pogubljen 15. 2. Taj je datum prvi uveo u našu historiografiju Vj. Klaić, bez ikakva stvarnog dokaza, a iste godine i J. Hartinger, navodeći u dokaz tome tiskani arhivski materijal, koji ničim to stvarno ne potvrđuje.

2. Prema suvremenom izvoru Gubec je trebao biti po Gregorijančevoj izjavi pogubljen u »prošlu nedelju«, tj. 15. 2, ali da je osuda uistinu tada izvršena — nemamo nikakvih sigurnih izvornih dokaza — kao, uostalom, ni za bilo koji kasniji datum.

3. Drašković nije smio bez dozvole kralja izvršiti bilo kakvo pogubljenje ili podvrgnuti mučilima bilo koga, pa tako ni Matiju Gupcu i Andriju Pasanca. Morao je čekati odobrenje čak i za preslušanje ove dvojice i ostalih vođa, zatvorenih u Zagrebu.

4. On bi, svakako, javio vladaru (a i nadvojvodu) o izvršenju kazne nad Gupcem da je dobio odmah dozvolu za tu likvidaciju. No znamo da se bečki dvor nije u tome žurio i da je htio imati što jasniju situaciju o ovoj buni i njenim vođama.

5. Poznato je iz istih arhivskih materijala da su se i Maksimilijan II i Drašković, svaki na svoj način, interesirali i nastojali da kazne ili spase pojedine vođe ove bune.¹⁵²

No kako nema zasada upravo ni za Gupca a ni za Pasanca nikakvih daljih izvornih podataka, moramo ipak pretpostaviti da su pogubljeni. Ali zato točni

¹⁴⁷ Hrvatska povijest II, 49.

¹⁴⁸ Vj. Klaić Povjest Hrvata III/1, 298.

¹⁴⁹ Hartinger, n. dj., 164 i bilj. 58.

¹⁵⁰ F. Šišić, Pregled povijesti hrvatskog naroda, Zagreb 1962 (Priredio J. Šidak), 282 i bilj. 13.

¹⁵¹ Historija naroda Jugoslavije II, 456.

¹⁵² Gl. Hartinger, n. dj., 177.

datum tog čina ostaje i dalje zagonetan i neodređen — isto kao i mjesto, na koje su Gupčevi mučenički zemaljski ostaci bačeni ili možda krišom od nekoga sahranjeni.

* * *

Svakako, moramo priznati da se poslije izvornih podataka Račkoga o ovoj buni iz 1573. g. — do danas veoma obogatila arhivska građa i unijela tako dosta svjetla u opće i gospodarske prilike u vrijeme bune, te razjasnila također pojedine njene detalje. Isto tako je i naša historiografija, obogaćena dosada rado-vima od manje ili veće vrijednosti, pridonijela boljem poznavanju ovoga seljačkog rata ili bune, s kojom treba što podrobnije usporediti i druge seljačke bune u Hrvatskoj (16—18. st.), a napose one novootkrivene i dosada nepoznate na turskom dijelu Balkanskog poluotoka u 16. stoljeću. No, unatoč tome, još uvijek je ostalo mnogo toga u znaku pitanja, što potvrđuje ovih nekoliko marginalnih opaski, koje su većinom završile novim znakom pitanja. Jedan od glavnih razloga je upravo taj, što je dio arhivske građe, naročito one u inozemstvu, propao ili je izgubljen.

Ali ipak, postoji nada da će se, tijekom marljivog i minucioznog istraživanja po arhivima (napose u Carigradu), bibliotekama, muzejima i sličnim ustanovama, pronaći još izvorne građe. To se odnosi posebno na izgubljene sudsko-istražne akte o Matiji Gupcu i Andriji Pasancu.

Ako se oni pronađu, imat ćemo nove — točnije podatke o buni. No bez obzira na to, potrebno je što skorije tiskati što više radova i monografija o tzv. Gupčevoj buni, usko povezanoj s onom u Sloveniji, jer će se samo tako moći ukloniti dosada ukorijenjene brojne pogrešne postavke i pogrešno riješena pitanja u cjelini i pojedinostima! Jednom riječju, potrebna je revizija i valorizacija ili revalorizacija dosadašnjih rezultata s područja hrvatske historiografije, baziranih na izvorima — o tom velikom klasnom seljačkom pokretu 16. stoljeća — izrađena i sprovedena u znanstvenim okvirima gospodarske, društvene, kulturne i političke povijesti hrvatskoga naroda.

S u m m a r y

MARGINALIA TO THE 1573 PEASANT UPRIISING

Using published source material the author first considers of killed and missing in this uprising as well as the size of this peasant army.

He discusses particularly the personality of Gubec and his names concluding that he never called himself "king", that his name was Matija and not Ambrose, who was also one of the leaders of the rising, but who is mentioned in the year 1574 also as being alive as well as Ivan Pasanec.

In the author's opinion 15th Febr. 1573 so far accepted in our historiography as the date of Gubec's execution cannot be held any longer as the event must have taken place somewhat later.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU — INSTITUT ZA HRVATSKU POVIJEST

INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

5

U povodu 400. godišnjice hrvatsko-slovenske
seljačke bune

ZAGREB

1973

UREDNIČKI ODBOR

**Ljubo BOBAN, Ljubiša DOKLESTIĆ, Ivan KAMPUŠ, Hrvoje MATKOVIĆ,
Gordana VLAJČIĆ**

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

IVAN KAMPUŠ

Radovi V
Izdavač
Sveučilište u Zagrebu
Institut za hrvatsku povijest

Za izdavača
Prof. dr Ljubo Boban

Prijevodi

Benjamin Tolić, Miljen Šamšalović (njemački), dr Vlasta Vince (slovenski)
dr Geno Senečić (slovački)

Lektori
Stjepan Damjanović, Jasna Penzar

Korektor
Branko Erdeljac

Za sadržaj priloga odgovara autor